

Valeš, Tomáš

"Zu allen diesen kirchen arbeiten hat er zugleich auch die Riße verfertigt..." : brněnský sochař Ondřej Schweigl (1735-1812) jako kreslíř, dekoratér a architekt

Opuscula historiae artium. 2013, vol. 62, iss. 2, pp. 122-137

ISSN 1211-7390 (print); ISSN 2336-4467 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130265>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

„Zu allen diesen kirchen arbeiten hat er zugleich auch die Riße verfertigt ...“

Brněnský sochař Ondřej Schweigl (1735–1812) jako kreslíř, dekoratér a architekt*

Tomáš Valeš

The study concentrates primarily on an analysis of the drawings of the Brno sculptor Andreas Schweigl, placed in a broader Central European context. In addition to the way his drawings were used as part of individual commissions (the Hradiště church of St. Hippolytus), attention is particularly devoted to newly discovered drawings which extend our previous knowledge of Schweigl's work (Bučovice, Pernštejn, Tuřany). A special group of works consists of a set of prints made after drawings by Schweigl, representing a hitherto practically unknown side of his work. On the basis of the extant written and visual sources, Schweigl's work in the field of architecture is also evaluated, as is the role he played in individual commissions for decorating buildings (Královo Pole, Petrov, Tuřany, etc.).

Key words: Andreas Schweigl; drawing; graphic art; sculpture; 18th century; Moravia; Brno

Mgr. Tomáš Valeš, Ph.D.

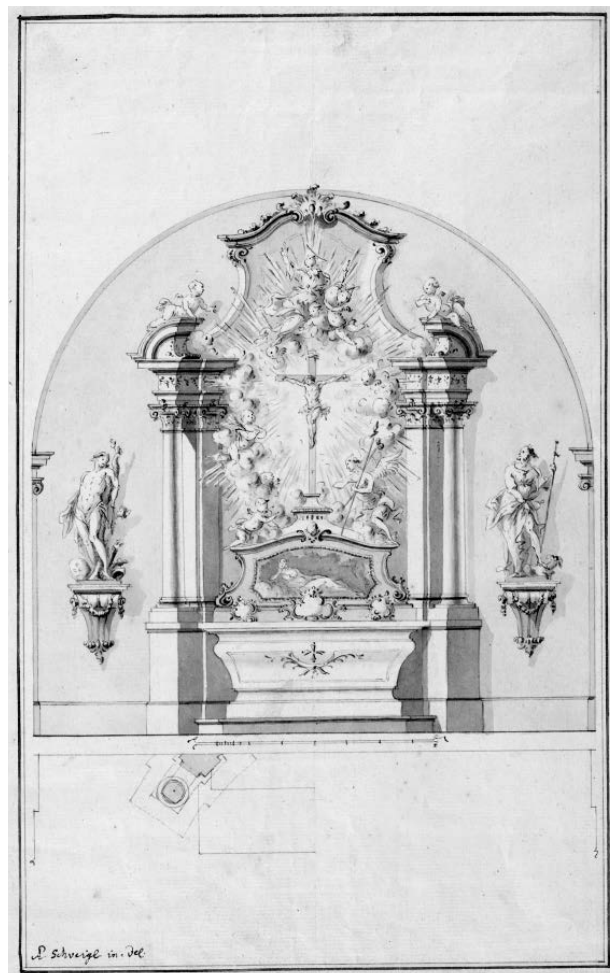
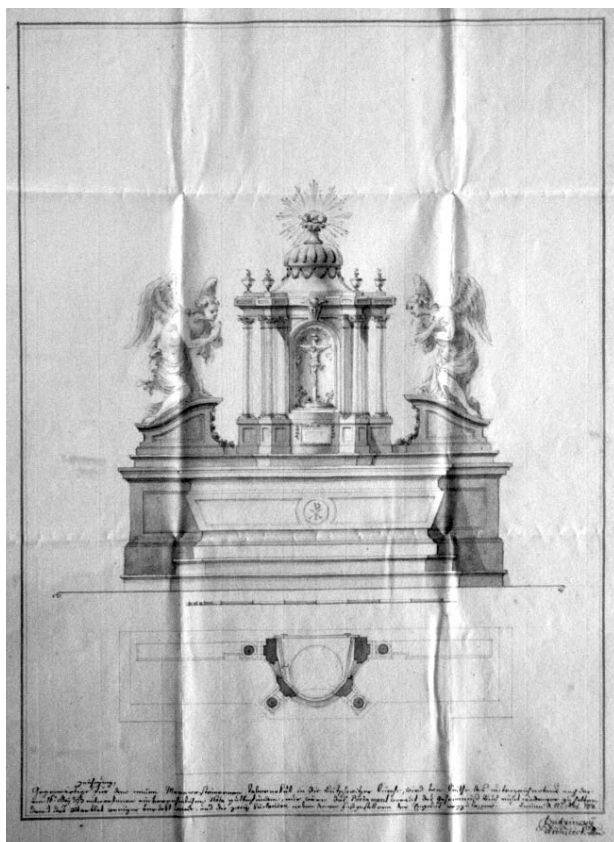
Ústav dějin umění Akademie věd ČR, v. v. i.

/ Institute of Art History, Academy of Sciences of the Czech Republic

e-mail: tvales@centrum.cz

Ve druhém svazku encyklopedické práce *Reallexikon zur Deutschen Kunstgeschichte* definoval Harald Keller v úvodu patřičného hesla fenomén sochařských kreseb zdánlivě jasně: „*Bildhauerzeichnungen nennen wir jede Form der zeichnerischen Vorbereitung für die Entstehung eines plastischen Bildwerks. Diese kann also von einem Maler stammen. Auch Zeichnungen von Bildhauern nach vorhandenen Skulpturen (besonders nach der Antike) sind Bildhauerzeichnungen. Dagegen bleiben ausgeschlossen Nachzeichnungen von Nichtbildhauern nach plastischen Bildwerken (Villard de Honnecourts Nachzeichnungen, Tintoretts Zeichnungen nach Michelangelos Modellen)*“.¹ Takzvané sochařské kresby, jež mimo prací spojených se světovými jmény dějin umění, stojí stále trochu stranou zájmu, však mohou z hlediska různorodosti nebo specifického propojení formy a funkce nabídnout daleko více. Už Cennino Cennini, následovaný o století později Giorgiem Vasarim, považoval kresbu za základ nejenom malířství, ale všech umění.² Ustavičné kreslení perem tak u jednotlivých umělců zvyšovalo jejich schopnosti a tvořilo základ veškeré tvůrčí činnosti. Například jeden z reprezentantů velkých jmen italského umění – Michelangelo, pracující zručně v oblasti malířství, stejně jako sochařství, užíval kresbu také k utilitárním účelům, jako bylo instruování kameníků pro opatření potřebných kusů mramoru pro svou práci.³ V médiu kresby si stejný umělec současně pečlivě připravoval všechna svá sochařská díla, když jednotlivé myšlenky a nápady cizeloval prostřednictvím perokreseb, nebo studií vzniklých použitím černé a červené křídly a následovaných voskovým nebo hliněným modelem.⁴ Za neméně důležitou lze považovat řezbářskou tradici okolo a po roce 1500, zhmotněnou v pracích například Veita Stosse. Jeho kreslířský rozvrh oltáře původně určeného pro karmelitánský kostel v No-

rimberku jakoby ve své podstatě již předznamenával nárysy bohatě zdobených raně barokních oltářů dominujících ve střední Evropě prakticky celé 17. století.⁵ Právě druhá polovina 17. a celé 18. století nabízí z hlediska dochovaného středoevropského materiálu nejbohatší fundus sochařských kreseb, který je klíčový nejen pro sledování vzniku konkrétních uměleckých děl, ale rovněž v souvislosti s výzkumem fungování sochařských dílen a objednatelských mechanismů. V tomto ohledu je však nutné zohlednit vztahy a vazby jednotlivých uměleckých odvětví, která se ve většině případů překrývala a doplňovala. Celá plejáda umělců univerzálního charakteru tak dokázala realizovat návrhy dekorátérských ztvárnění celistvých interiérů, nebo se zaměřit pouze na zvolený segment zahrnující médium malby, sochy nebo grafiky. Kupříkladu Johann Ignaz Bendl, známý zejména svými sochařskými pracemi, byl v pramenech označován též jako „Mahler und Bildhauer“ a jeho uplatnění na poli malířství nedávno stvrdilo odhalení jeho signatury J[ohann] Bendl Pict[or] et Sculpt[or] fecit na obraze *Zázrak sv. Františka z Pauly* určeném pro kostel vídeňských paulánů.⁶ Rovněž další středoevropští sochaři se dokázali prosadit jako dekoratéři a určovali komplexní podobu výzdoby jednotlivých interiérů. Typickým příkladem je osoba předního představitele bavorského rokokového sochařství Ignaze Günthera, jenž dokázal navrhovat a tvořit nejen dílčí sochařské práce, oltářní celky, kazatelny, ale rovněž

2 – Ondřej Schweigl, **Návrh oltáře v kapli sv. Kříže v kostele Narození P. Marie ve Vranově u Brna**, lavírovaná perokresba, papír, 60. léta 18. století. Brno, Moravská galerie

realizovat dekorátérské úlohy na pomezí architektonické tvorby. Specifičtější charakter měl jeho vztah ke grafice, který se projevil u jeho návrhů mědirytů realizovaných následně reprodukčními rytci a také ve vlastnoručním leptu *Pygmalion* (1769).⁷ Mimo Güntherových zachovaných kreseb, které představují ojedinělý vhled do tajemství pracovních postupů středoevropského sochaře raného novověku, dokumentují zdroje inspirace také doložené knihy v jeho vlastnictví. Tituly obsahující ilustrace v podobě grafických listů umožňovaly rozšířit zásobárnu potenciálních motivů, konkrétně tak mohl vycházet z přehledu v Bavorsku uctívaných světců (Matthäus Raderus: *Bavaria Sancta*,

1 – Ondřej Schweigl, **Návrh tabernáku pro kostel Nanebevzetí P. Marie v Bučovicích**, lavírovaná perokresba, papír, 1793. Bučovice, farní archiv

3 – Josef Winterhalder ml., **Sv. Rozálie, predelový obraz na oltáři v kapli sv. Kříže**, olej, plátno, 60. léta 18. století. Vranov u Brna, kostel Narození P. Marie

1627) nebo vyobrazení soch ze zámku a zahrad ve Versailles (Simon Thomassins: *Statues antiques & modernes*, 1723).⁸ Pro osvojení a rozvíjení dekoratérských principů se mohl opřít o práci italského jezuitského malíře a architekta Andrey Pozza, jehož rytiny tvořily součást práce *Perspectiva Pictorum atque Architectorum*. Ignaz Günther také využíval pro kreslířská cvičení a jednotlivé realizace detaily architektonických prvků obsažených ve *Studio d'Architettura Civile* [...] Domenica de' Rossiho.⁹ Obdobné spektrum publikací se nacházelo rovněž v majetku brněnského sochaře Ondřeje Schweigla, který navíc zřejmě v souvislosti s provozem své privátní brněnské „akademie“ sestavil vlastní příručku kreslení.¹⁰ Za klíčové lze považovat prostředí vídeňské akademie, kde se v úzkém časovém okruhu objevila řada později úspěšných sochařů. Ať už to byl například již zmínovaný Ignaz Günther (1753),¹¹ Johann Georg Dorffmeister,¹² nebo právě Ondřej Schweigl, který pobýval na akademii v letech 1755 až 1759 a přes vliv Jacoba Christopa Schletterera jej, jak dosvědčuje jeho kreslířské oeuvre, spíše oslovila osoba druhého profesora sochařství, a to Jacoba Gabriela de Molinarola.¹³ To, že si mladí umělci adepti, kteří se ve většině případů nejprve vyrovnávali s odkazem Geoga Raphaela Donnera, našli vlastní směr, bylo v souladu se způsobem výuky na vídeňském učilišti, kde se, jak poznamenává Dorffmeister ve svém životopise, „die Herren Professoren von der Bildhauerkunst monatlich im Lehramte abwechselten“.¹⁴

Zachované mnohovrstevnaté kreslířské dílo Ondřeje Schweigla bylo již několikrát podrobeno zevrubné-

mu zkoumání, přesto lze s přihlédnutím k nově nalezeným kresbám a grafickým listům některá stanoviska přehodnotit.¹⁵ Je zřejmé, že Schweigl již od počátku preferoval dekoratérský způsob práce, který se následně odrážel v charakteru jeho kreseb koncipovaných jako druh nabídkového katalogu (prezentačních návrhů) pro potenciálního objednavatele. Od začátků jeho samostatné tvorby zahrnovaly kresby několik možných řešení, která sochař průběžně, především v závislosti na finanční náročnosti, obměňoval. Při menších zakázkách tak šlo hlavně o realizace jednotlivých oltářů, případně dílčích výzdobných prvků a u rozsáhlejších realizací dokázal Schweigl zákazníkovi nabídnout komplexní řešení takřka na klíč, které mohlo počítat s ikonografií a působením dalších prvků výzdoby realizovaných ať už například ve formě maleb nebo štukových dekorací. V některých případech se samotný kreslířský návrh stával součástí sporů stran participujících na dané zakázce, jak tomu bylo v případě hlavního oltáře farního kostela v Javorníku (1772–1773).¹⁶ Ondřej Schweigl využíval kresby také k „nabídkovému“ účelu již od svých prvních zakázek, kdy máme dochován návrh tabernáku pro kostel ve Žďárné (okolo 1765) a tato praxe u něj přetrvala po celý život. Způsob jednání odhaluje část korespondence týkající se vnitřního vybavení kostela sv. Hypolita na Hradišti u Znojma (1766), na jehož podobě se mimo malíře Franze Antona Maulbertsche a Josefa Winterhaldera mladšího podílel právě Schweigl. Hospodářský administrátor probošství Johann Nepomuk Gronner v dopise velmistru Suchánkovi do Prahy

4 – Rytecká officína Klauberů podle kresby Ondřeje Schweigla a malby Františka Vavřínce Korompaye, **Vera effigies sv. Josefa Kopertinského**, mědiryt, papír, 1769. *Neuntätige Erwegungen über das Leben des Wunderthätigen heiligen Josephs von Kupertin [...]*, Znaym 1769

jasně tlumočil možnosti nabídnutého vybavení a k dopisu přiložil také dnes bohužel nedochované Schweiglovy kresby, z nichž měl velmistr vybrat tu nejvhodnější. Mimo náčrtu katedry, jež i s prací truhláře měla stát 200 zlatých, byl připojen čtyřdílný náčrt dvou malých oltářů, z nichž č. 1 stál 200, č. 2. 250 zlatých a za dva oltáře označené č. 3 a 4 žádal sochař dohromady 300 zlatých.¹⁷ Obdobným způsobem nepochybně probíhala i jednání o dalších zakázkách, přičemž v některých případech Schweigl dodával návrhy bez prvotní skutečné znalosti místa, pro něž byly výsledné práce určeny, a muselo tak logicky dojít k určitým korekturám. Tento stav dokládá například dosud nepublikovaná kresba z roku 1793 vztahující se k návrhu oltářní menzy s tabernáklem pro kostel v Bučovicích, spadající pod patronát knížat z Liechtensteinu.¹⁸ V tomto případě se k ní vyjadřoval architekt a inženýr v liechtensteinských službách Karl Rudczinsky, který zohledňoval a upravoval proporce jednotlivých částí

5 – Johann (?) Balzer podle kresby Ondřeje Schweigla, **Sv. Alois Gonzaga**, mědiryt, papír, okolo 1770 (?). Soukromá sbírka

oltáře tak, aby nezakrývaly oltářní obraz.¹⁹ [obr. 1] Podobně Schweiglovy rysy komentoval ze strany provinčního stavebního ředitelství v Brně Josef Dewez nebo baron Karel Jacobi z Eckholmu.²⁰ Korespondenční projednávání sochařských projektů, spojené se zasláním kreslířských „modelů“ doplněných přibližnými cenami, je doloženo i v rámci italské dílenské praxe a středoevropské příklady jsou tak ukázkou kontinuity ve způsobu řešení těchto zakázek.²¹ Kreslířské návrhy Schweigl vytvářel také u zcela utilitárních částí vybavení jednotlivých chrámových interiérů, jako byly například svícny, rokokové ozdoby nebo procesní postavničky.²² Zhotovování těchto spíše řemeslných prvků bylo zcela integrální součástí sochařské dílenské praxe a nabývalo na důležitosti především na sklonku 18. století, kdy se zrušením velkých klášterů a omezením nákladnějších sakrálních staveb sochaři stále častěji pracovali „pouze“ na dílech úpravách již stávajícího zařízení.²³

6 – Rytecká ofcína Klauberů podle kresby Ondřeje Schweigla, Uctíváný obraz P. Marie v tzv. Švédské kapli při kostele Nejsvětější Trojice v Brně-Králově Poli, mědiryt, papír, okolo 1770 (?). Brno, Moravský zemský archiv

Grafické a malířské v tvorbě Ondřeje Schweigla

Nedávná analýza části oeuvre Schweiglova staršího kolegy Josefa Winterhaldera staršího připomenula chápání malířského a sochařského způsobu práce, který se odrážel nejen ve výsledných dílech, ale zejména v kresbách, jež byly základním východiskem pro obě povolání.²⁴ I když dochované kreslířské práce Ondřeje Schweigla mají spíše charakter pečlivě připravených rysů, je na některých z nich patrné, že se sochař dokázal v práci s obrysovými liniemi uvolnit a pracovat spontánním způsobem. U jedné z raných kreseb, spadajících ještě do šedesátých let 18. století, vztahujících se k oltáři v boční kapli poutního chrámu ve Vranově u Brna se tak v rámci letmo načrtnutých figur a sumárně podaných obličejů blíží k výrazovým prostředkům kreseb Ignaze Günthera.²⁵ S celkovým charakterem kresby konvenuje taktéž jen letnými tahy pera načrtnutý a lavírováním podtržený predelový obraz sv. Rozálie, který zhotovil pro konečnou realizaci Josef Winterhalder mladší, spolupracující se Schweiglem už v šedesátých letech 18. století na již zmiňovaných bočních oltářích křížovnického kostela sv. Hypolita.²⁶ [obr. 2, 3] Obdobně působivý je komplexní návrh na dekoraci interiéru zámecké kaple ve Vizovicích, který vznikl před rokem 1774, a to včetně „malířsky“ načrtnutých návrhů štukové výzdoby pendantivů s námětem čtyř evangelistů.²⁷ K užití odlišného kreslířského modu přistoupil Schweigl u dvojice kreseb zachycujících s největší pravděpodobností do niky umístěnou podobiznu Josefa Václava knížete z Liechtensteina a vážících se snad k jeho archivně doloženým zakázkám pro adamovský letohrádek a u kresby znázorňující v archaizujících formách vojevůdce v brnění.²⁸ Plastickou modelací prostřednictvím lavírování a provedením detailů se nejen odlišují od dalších Schweiglových „pomníkových“ návrhů, ale současně mohou připomenout malované dekorace ze sklonku 18. století.²⁹ Zde se také sochař přiblížil kreslířsky nejvíce svému profesorovi na vídeňské akademii Jakobu Gabrielu de Mollinarolo, který okolo roku 1767 nakreslil do niky koncipovaný pomník císaře Josefa II. v podobě busty.³⁰ Přední znalec Schweiglovy tvorby Miloš Stehlík v souvislosti s kresbou vojevůdce v brnění navíc poznamenal, že „připomíná svým kompozičním pojetím figurální motivy nástěnných maleb Josefa Winterhaldera mladšího [...]“, čímž připomenul nejen vztah obou umělců, ale rovněž zdůraznil zvláštní charakter této práce.³¹ To, že mohla v případě výše zmíněných návrhů vést cesta nejen k jejich sochařské, ale rovněž grafické, či malířské realizaci, dokládá nově určená kolorovaná kresba Josefa Winterhaldera mladšího ze sbírek vídeňské Albertiny.³² Tento list provedený akvarelem

na pergameni je snad ukázkou drobného dárku některému z Winterhalderových přátel, nebo objednavatelů. Postava vojevůdce, v tomto případě císaře Karla V. (devíza *Plus ultra*), se sice v dílčích rysech od Schweiglovy kresby odlišuje, přesto však mají obě práce velice blízký charakter.

Ondřej Schweigl, jako vzdělaný a všestranný umělec, měl nepochybně kladný vztah ke grafice, i když zatím nic nesvědčí o tom, že by jej bylo možné zahrnout do kategorie samostatně činných umělců-grafiků. Díky kreslířské zručnosti však spolupracoval s reprodukčními rytci na návrzích rozmanitých forem mědirytů, čímž se zařadil po bok sochařů, jako byl Georg Raphael Donner nebo Schweiglův přítel Josef Winterhalder starší.³³ Mimo známého návrhu devoční grafiky vztahující se k vyobrazení uctívané sochy P. Marie Bolestné s poutním kostelem na Cvilíně a uváděné obálce osvětského časopisu *Mährisches Magazin* je možné tento okruh Schweiglových prací rozšířit o několik dalších položek.³⁴ Do sakrální sféry zasahuje trojice mědirytin sloužících snad k ilustraci konkrétních knižních titulů a snad rovněž k volné distribuci. První tvoří součást tisku vydaného roku 1769 ve Znojmě, věnovaného rozjímání nad životem nedávno předtím svatořečeného sv. Josefa Koperťinského (1767) a jako podklad pro kresbu posloužila dnes neznámá malba brněnského malíře Františka Vavřince Korpompaye.³⁵ Schweigl ji převedl do podoby kresby, již dodal do augsburské rytecké oficíny rodiny Klauberů, kde dostala finální podobu.³⁶ [obr. 4] Podobný charakter má i další

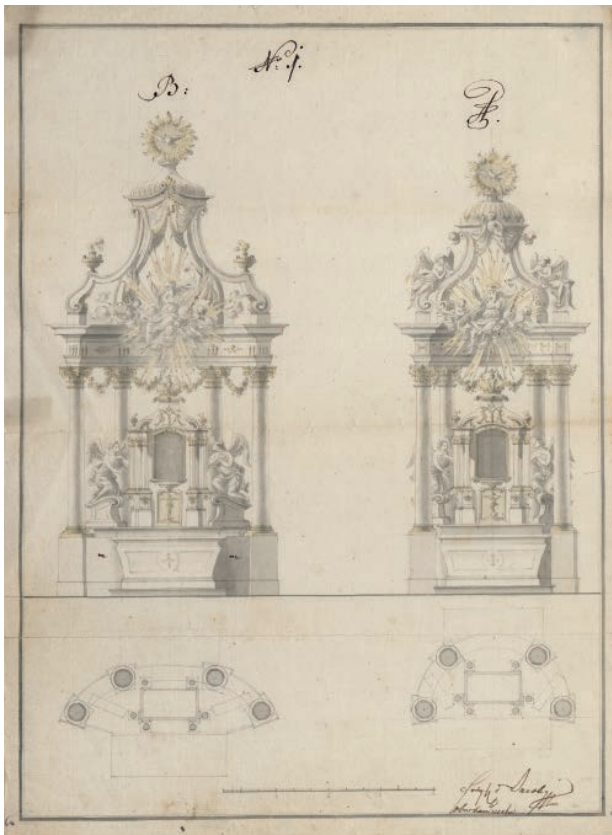

7 – Anton Berka podle kresby Ondřeje Schweigla, **Alegorický portrét Aloise Ugarta st.**, tečkovací manýra, papír, asi 1797. Brno, Moravská zemská knihovna

8 – Ondřej Schweigl, **Nerealizovaný návrh hlavního oltáře pro kostel Nanebevzetí P. Marie v Brně-Zábřevicích**, lavírovaná perokresba, papír, okolo 1780. Brno, Moravská galerie

9 – Ondřej Schweigl, **Alternativní návrh hlavního oltáře pro kostel Zvěstování P. Marie v Brně-Tuřanech I.**, lavírovaná a kolorovaná perokresba, papír, okolo 1804. Brno, Moravský zemský archiv

fla nacházející se v zahradách pod hradem Pernštejnem.⁴⁰ Alois Ugarte, který se se Schweiglem pravděpodobně osobně znal, nechal mimo jiné adaptovat a rekonstruovat areál s letohrádkem v Jevišovicích u Znojma, kam převezl sochy Lorenza Mattiellioho ze zrušeného kláštera v Louce.⁴¹

Schweigl jako dekoratér a architekt

Ondřej Schweigl čerpal při zakázkách dekoratérského charakteru z několika zdrojů. Jedním z nich bylo nepochybně moravské angažmá boloňského rodáka Antonia Beduzziho, prezentujícího svůj univerzální umělecký talent na širokém spektru zakázek. Beduzzi pracující jako malíř, architekt, inženýr nebo autor efemérních dekorací dokázal svými návrhy mimo jiné předurčit podobu čistě sochařských realizací, nebo jejich propojení s architekturou.⁴² To, že sochaři museli udržovat úzký kontakt s architekty i ve fázi přípravy plánové dokumentace jednotlivých projektů, dokládá

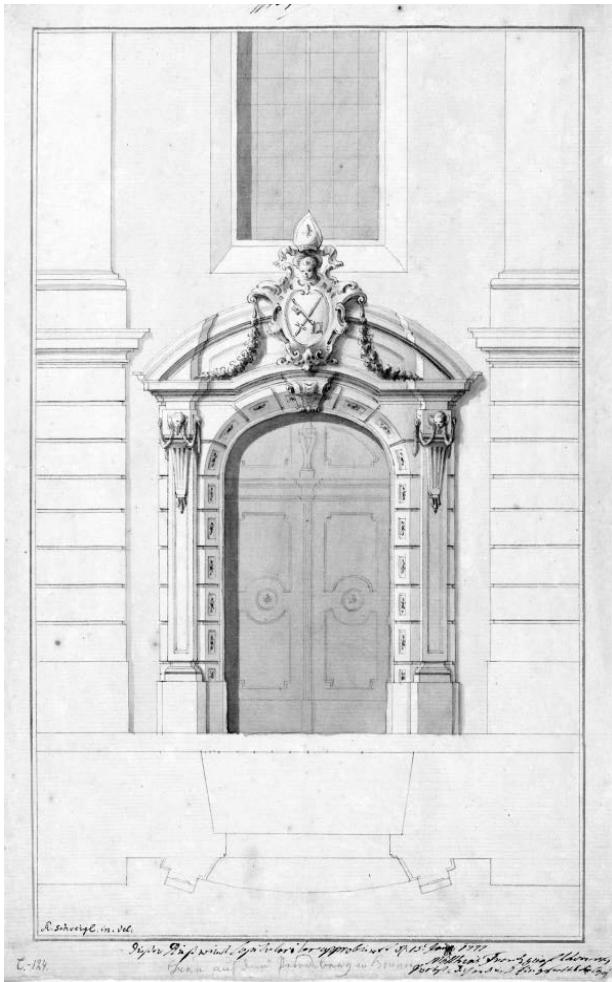
tentokrát volný list, nacházející se v soukromém majetku. Schweigl, zde označený jako inventar, na něm znázornil jezuitského světce sv. Aloise Gonzagu.³⁷ [obr. 5] S Klaubery sochař spolupracoval i v případě zachycení uctívaného mariánského obrazu poškozeného švédskými vojáky za třicetileté války a uchovávaného v tzv. Švédské kapli při kartuziánském kostele v Králově Poli.³⁸ [obr. 6] Grafický list je sám o sobě zajímavý faktem, že zpřístupňoval běžným věřícím a poutníkům nedostupný uctívaný obraz uchovávaný za zdmi kartouzy. Z této tematiky zcela vybočuje grafika s portrétní bustou moravského gubernátora Aloise Ugarta staršího, která je dekorována květinovými věnci a doplněna vyobrazením knih, jako odkazem nejen na vzdělanost portrétovaného, ale snad také na jeho kariéru ve státních službách. [obr. 7] List tvořil součást kalendáře vydaného v roce 1797 v Brně a po formální stránce, výrazně ovlivněné schopnostmi provádějícího rytce, je zcela odlišný od předchozích grafik a plně odpovídá dobovému „francouzskému“ vkusu přelomu 18. a 19. století.³⁹ Svou koncepcí připomíná Schweiglovy návrhy reliéfů pro památník Ignáce Schrö-

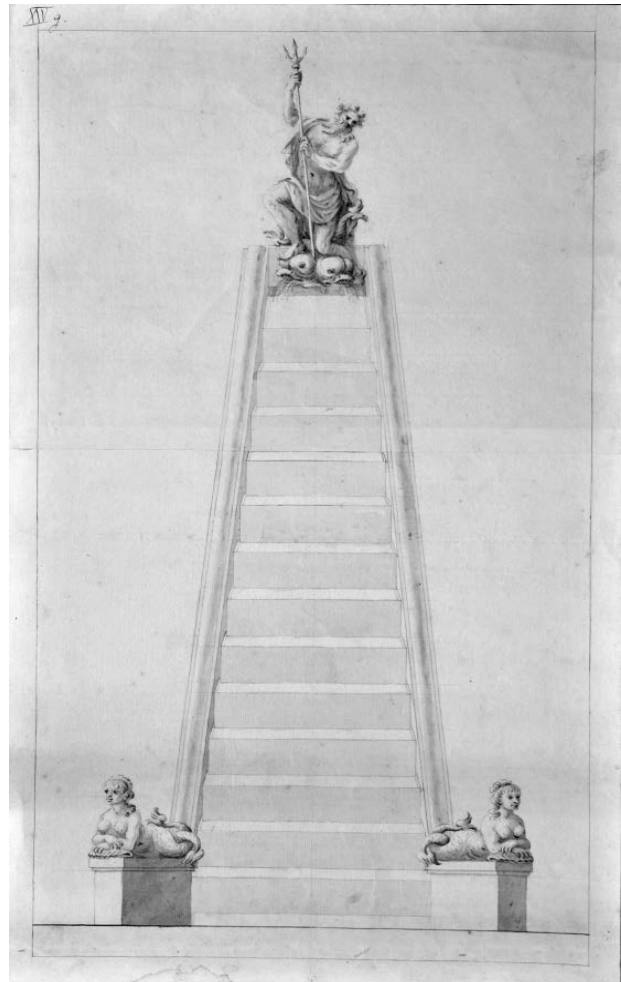
10 – Ondřej Schweigl, **Alternativní návrh hlavního oltáře pro kostel Zvěstování P. Marie v Brně-Tuřanech II.**, lavírovaná a kolorovaná perokresba, papír, okolo 1804. Brno, Moravský zemský archiv

11 – Interiér tzv. Švédské kaple při kostele Nejsvětější Trojice, Brno-Královo Pole, bývalý kartuziánský klášter

12 – Ondřej Schweigl, **Návrh vstupu do dómu sv. Petra a Pavla v Brně**, lavírovaná perokresba, papír, 1777. Brno, Moravská galerie

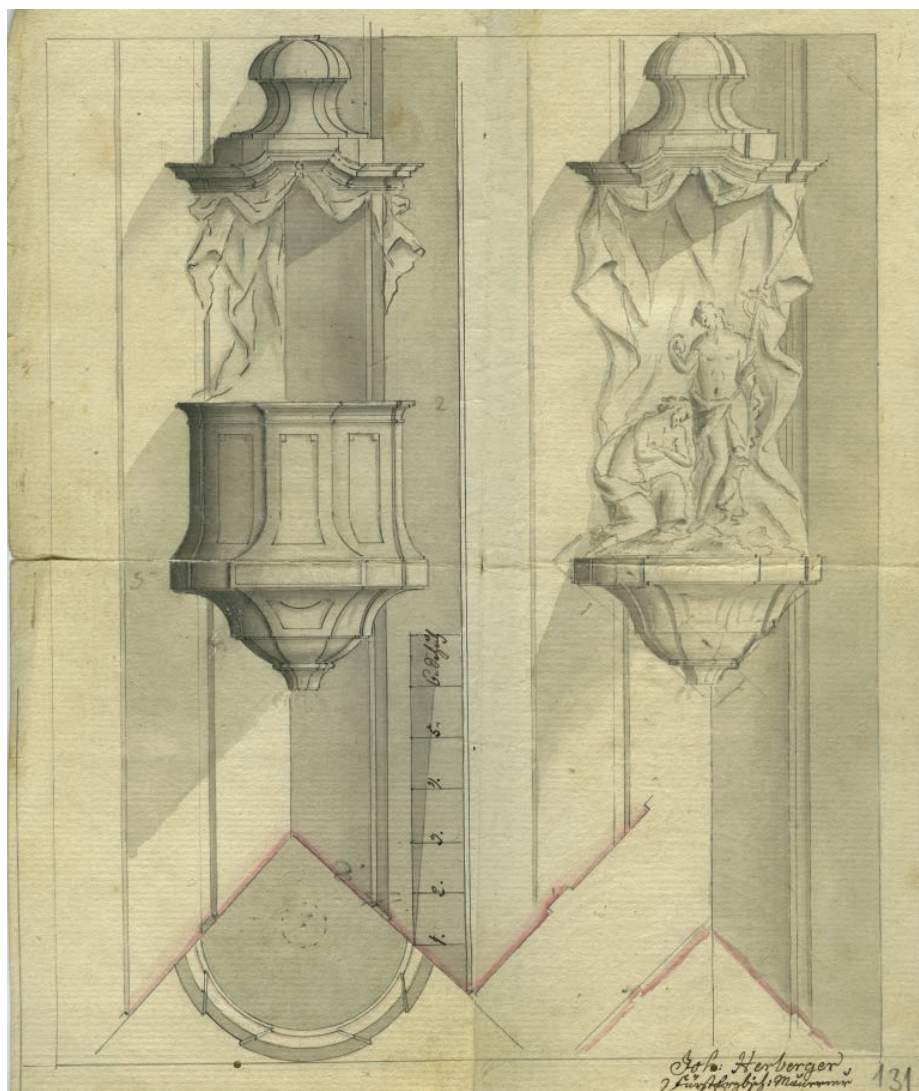

13 – Ondřej Schweigl, **Návrh vodní kaskády v zahradách pod hradem Pernštejnem**, lavírovaná perokresba, papír, okolo 1800. Národní památkový ústav – státní hrad Pernštejn

například spolupráce mnichovského architekta Johanna Michaela Fischera s jeho přítelem sochařem Johannem Baptistou Straubem. Na dvou dochovaných Fischerových plánech vážících se k benediktinskému opatskému kostelu v Ottobeuren (podélný řez a návrh fasády) byl Straub autorem kreslířského ztvárnění sochařské a dekorátérské složky, nakonec v odlišné podobě realizované Johannem Michaelem Feichtmayrem. V tomto případě svým charakterem Straubovy kresby představovaly spíše ukázkou jeho dekorátérských schopností prezentovaných v médiu kresby, než realizovatelný návrh štukových dekorací, pro nějž by bylo přirozenější jiné rozmístění ozdobných prvků a jejich odlišná velikost ve vztahu k daným plochám zdí a kleneb.⁴³

Ondřej Schweigl byl v moravském prostředí vždy chápán jako univerzální typ umělce, který svými pracemi balancoval na hraně dekorátérského utváření charakteru jednotlivých sakrálních a světských staveb a aktivní činnosti na poli

architektury. Samotné jeho poznámky, stejně jako zprávy jeho současníků (Jan Petr Cerroni), spolu s charakterem některých částí dochovaných staveb, vedly oprávněně již dříve k úvahám o jeho angažmá.⁴⁴ Jiří Kroupa tak například poznamenal, že „pokud se [Ondřej Schweigl] věnoval architektuře, vytvořil malebné, proporčně dokonalé projekty fasády klášterního chrámu v Brně – Králově Poli a interiérů v Brně – Zábrdovicích i biskupského dómu na Petrově“.⁴⁵ Už v ranějších Schweiglových zakázkách, jako bylo řešení presbytáře ve Žďárné nebo návrhy bočních oltářů brněnského dominikánského kostela, je patrný jeho cit pro spojení sochařské složky s architekturou, na což trefně upozornil Miloš Stehlík.⁴⁶ K pozdějším realizacím – Petrovu, Vranovu u Brna a Zábrdovicím – je možné v tomto ohledu nepochybně připojit komplexní řešení závěru kostela sv. Andělů Strážných ve Veselí nad Moravou a adaptace chrámu Zvěstování P. Marie ve Šternberku.⁴⁷ Zajímavý je zejména nerealizo-

14 – Johann Herberger, **Návrh kazatelny a nástavce nad křtitelnicí pro kostel sv. Petra a Pavla v Podivíně**, lavírovaná a kolorovaná perokresba, papír, 1794. Brno, Moravský zemský archiv

vaný návrh hlavního oltáře chrámu Nanebevzetí P. Marie v Zábřdovicích, snad počítající s iluzivní architektonickou výmalbou opticky rozšiřující prostor presbytáře. [obr. 8] Toto řešení současně připomíná některé kresby Josefa Winterhaldera mladšího, který s iluzivní architekturou pracoval obdobným způsobem.⁴⁸ K výše uvedeným zakázkám je možné nově připojit dvojici výkresů s třemi návrhy řešení oltáře kostela Zvěstování P. Marie v Tuřanech. [obr. 9, 10] Ten vznikl přestavbou původní poutní kaple sv. Anny mezi lety 1804 až 1806, přičemž Schweigl plány zhotovil pravděpodobně již dříve. Lavírované a částečně kolorované perokresby byly dříve pokládány za práce Karla Jacobiho z Eckholmu, ale ten je ze strany stavebního ředitelství pouze parafoval.⁴⁹ První výkres označený jako číslo 1 představuje dvě různě široké varianty ještě barokního baldachýnového oltáře postave-

ného na čtyřech sloupech a doplněného pro Schweigla typickým tabernáklem s nikou pro umístění uctívané sochy. Číslo 2 je oproti tomu celkovým návrhem řešení presbytáře, který se přibližuje situacím ve Veselí nad Moravou a zvláště ve Šternberku. Přízední nika s prostorem pro oltářní plátno je orámována pilastry a završena plastickou skupinou andělů obklopujících holubici Ducha Svatého. Z každé strany je navíc umístěna konzola pro usazení soch sv. Ignáce z Loyoly a sv. Františka Xaverského, které měly snad plnit roli připomínky jezuitské minulosti Tuřan. Takto řešenou niku v závěru kněžiště doplňuje oltář s tabernáklem, dvojicí adorantů a výklenkem pro umístění Tuřanské Madony tak, jako na předchozím návrhu. Ve finále však došlo při realizaci k výrazným změnám, následovaným dalšími úpravami ve druhé polovině 19. století.⁵⁰ Výsledné dílo, navíc s nepří-

liš lichotivým hodnocením, přiřknul Jan Petr Cerroni Ondřejovu bratru Tomáši Schweiglovi: „*Die bildhauerarbeiten samt dem schlecht gestellten hohen – und den seiten altaren machte der bildhauer in Brün Thomas Schweigl*.“⁵¹

U královopolských kartuziánů sice chybí dokumentace v podobě kreseb, nicméně je možné se mimo formálních analogií opřít o zprávy Schweiglových současníků a jeho samotného. Cerroni tak zmiňuje kostel „[...] *von ausen mit einer schönen und passenden Faciade nach der angabe des geschikten Brüner bildhauers Andreas Schweigl* [...]“.⁵² Kromě ní však Ondřej Schweigl stál i za podobou chrámového interiéru, a to včetně tzv. Švédské kaple, jež byla ve spolupráci ze zednickým mistrem Bartolomějem Zintnerem přistavěna k boční lodi chrámu a již mimo oltáře dominovala dnes poškozená nástěnná malba Franze Antona Maulbertsche na klenbě, „[...] *eine seiner Besten fresco arbeiten*“.⁵³ [obr. 11] Důležitost tohoto drobného prostoru dokládá rovněž existence zmíněné rytiny s uctívaným obrazem P. Marie vzniklé podle Schweiglovy předlohové kresby. Je nutné podotknout, že sochař nejspíše navrhl i ozdobný rokokový „*in feuer vergoldeten*“ rám obrazu, který je zmiňován nejen v jeho vlastnoručním rukopise, ale také v práci Jana Petra Cerroniho a je zachycen rovněž na uvedené rytině.⁵⁴ Ve vnitřním prostoru kaple, s dominantním působením cetechovického mramoru, je architektonický dekor redukován na vysoké pilastry doplněné o dvojici půlkruhových a jedno termální okno umístěné za oltářem, čímž vyniklo vnitřní vybavení a nástěnná malba.⁵⁵ Sám sochař se v rámci kartuziánského chrámu Nejsvětější Trojice hrdě přihlásil nejen k sochařským pracím, ale také ke členění architektonických prvků: „*Alle Bildhauerarbeit und Einteilung der Arhidetur ist von And.[reas] Schweigl*“.⁵⁶ Celkovou podobu interiéru a některých architektonických částí určoval Ondřej Schweigl také u brněnského dómu sv. Petra a Pavla. Tam například jeho nákras portálu sloužil jako podklad provádějícímu kameníkovi a sám sochař bral později v potaz i osvětlení obrazu sv. Jana Křtitele od Johanna Martina Schmidta z Kremže na jednom z bočních oltářů.⁵⁷ Schweigl, jenž se na vídeňské akademii nepochybně seznámil rovněž s výukou perspektivy a architektury, se tak prostřednictvím několika realizací zařadil po bok jednoho ze svých vzorů, Georga Raphaela Donnera, jehož působení na poli architektury však spíše souviselo s pozicí dvorského umělce („*Hochfürstlicher Bau-Director*“ u biskupa Imricha Esterházyho).⁵⁸ Schweigl, vstupující do oblasti architektury z pozice měšťanského sochaře, se však musel na rozdíl od Donnera vyrovnat s novou situací na konci 18. století, především pak s obměnou objednavatelů. V jeho zakázkách se tak staly čím dál důležitější rozmanité interiérové dekorace zhotovované pro představitele moravské aristokracie (např. Belcrediho palác v Brně; Dolní Rožínka; Buchlovice; Adamov), na nichž pracoval se svým bratrem Tomášem.⁵⁹ Obdobné zakázky přijímal například i pražský sochař Ignác Michal Platzer, z jehož ruky pochází návrh nástěnné dekorace vycházející z dobové vzorníkové

literatury, určený nejspíše pro interiéry loveckého zámku Kozel u Plzně.⁶⁰

Samotná podoba některých Schweiglových kreslířských návrhů, které si v širokém časovém rozpětí celé druhé poloviny 18. století uchovávají konstantní charakter, má analogie nejen v již zmíněné starší dekorátérské a architektonické tradici (Johann Bernhard Fischer von Erlach, Antonio Beduzzi), ale je také odrazem sochařova akademického školení, smazávajícího v jistém směru hranice mezi jednotlivými uměleckými profilacemi. Schweiglův návrh vstupu do dómu sv. Petra a Pavla v Brně na Petrově (1777) tak v určitém směru připomíná Güntherovy kresby portálu mnichovského Frauenkirche (1771/1772), stejně jako návrhy z ruky architekta.⁶¹ [obr. 12] Podobně vyznívají některé Schweiglovy práce ve srovnání s určitými kreslířskými skicami architektů „profesionálů“. Paralelu představují nejen projekty moravského architekta Františka Antonína Grimma (variantní návrhy oltářů), ale například i rakouského Franze Munggenasta (Kalvárie v St. Pölten), Melchiora Hefeleho a dalších.⁶² Zajímavým dokladem Schweiglovy tvorby balancující na hranici architektury, je dosud nepublikovaný nákras adaptace (pravděpodobně nerealizované) kaskády v zahradách pod hradem Pernštejnem.⁶³ [obr. 13] Lavírovaná perokresba znázorňuje jednotlivé stupně osazené střídou sochařskou složkou s dominující postavou Nepetuna s delfíny a dvojicí vodních nymf na soklech ve spodní části. Na druhou stranu je možné okolo roku 1800 v moravském prostředí zaregistrovat náčrty zednických mistrů představující prvky, které byly dříve doménou výhradně sochařů. Tak je tomu například u dnes prakticky neznámého Johanna Herbergera, zednického mistra ve službách olomouckého arcibiskupa, který zhotovil návrh (ne nepodobný Schweiglovým) kazatelny a nástavce na křtitelnici pro kostel v Podivíně (1794).⁶⁴ [obr. 14]

V kontextu umění druhé poloviny a konce 18. století na Moravě je tedy nutné s Ondřejem Schweiglem počítat nejen jako s hlavou dominantní sochařské dílny, ale též jako s inventorem grafických listů a všestranným dekorátérem, který se nebál po vzoru svých předchůdců (Gianlorenzo Bernini, Georg Raphael Donner) vstoupit na pole architektonické tvorby. Ta sice nehrála v jeho díle nejvýraznější roli, ale umožnila mu i po zrušení velkých moravských klášterů realizovat zásadní zakázky, které specifickým a originálním způsobem syntetizovaly rokokovou tradici s východisky módního klasicismu. Ty společně s interiérovými dekoracemi, pomníky a drobnějšími uměleckořemeslnými pracemi předznamenaly nejen příchod nových sochařských úloh, ale také odlišné postavení sochaře v rámci společenských struktur. Jeho samotné kreslířské dílo, dosud komplexně nezpracované, patří v rámci střední Evropy k nejrozsáhlejším a může se z kvalitativního hlediska zařadit vedle prací Ignaze Günthera nebo Paula Egella. Schweiglovo zaujetí kresbou a její využití v každodenní dílenské praxi komen-

toval ostatně již jeho současník moravský historiograf Jan Petr Cerroni, když v rámci jeho biografického hesla ve svém

rukopise poznamenal: „Zu allen diesen kirchen arbeiten hat er zugleich auch die Riße verfertigt [...]“⁶⁵

Původ snímků – Photographic credits: 1, 4, 5: Tomáš Valeš; 2, 8, 12: Moravská galerie v Brně; 3, 11, 13: Miroslav Zavadil; 6, 9, 10, 14: Moravský zemský archiv v Brně; 7: Moravská zemská knihovna v Brně

Poznámky

* Studie vznikla v rámci projektu GA ČR č. GAP409/12/0617: Sochař Ondřej Schweigl, úloha umělce a proměna umění na prahu moderní éry (1760–1815).

¹ Harald Keller, heslo: Bildhauerzeichnung, in: Ottto Schmitt (ed.), *Reallexikon zur Deutschen Kunstgeschichte* II, Stuttgart 1948, sl. 625. V posledních dekádech se projevil zájem o tzv. sochařské kresby zpřístupněním několika jejich důležitých konvolutů a také patřičnými výstavními projekty zaměřenými na tento fenomén: Gerhard P. Woeckel, *Ignaz Günther. Die Handzeichnungen des kurfürstlich bayerischen Hofbildhauers Franz Ignaz Günther (1725–1775)*, Weißenhorn 1975. – Idem, 30 unbekannt Bildhauerentwürfe aus der Wiener Zeit Johann Baptist Straubs, *Mitteilungen der Österreichischen Galerie* 19/20, 1975–1976, s. 81–110. – Kurt Rossacher – Franz Wagner, *Bildhauerzeichnungen des europäischen Barocks. Katalog der Sonderausstellung, Salzburger Barockmuseum, Salzburg* 1978. – Oldřich J. Blažiček – Pavel Preiss, *Ignác Platzer, skici, modely a kresby z pražské sochařské dílny pozdního baroku*, Praha 1980. – Peter Volk (ed.), *Entwurf und Ausführung in der europäischen Barockplastik*, München 1986. – Johann Kronbichler, *Barocke Altarentwürfe. Sonderausstellung Diözesanmuseum St. Pölten, St. Pölten* 1987. – Johannes Ramharter, *Aus der Mappe eines Barockbildhauers. Johann Woraths Nachlass im Stift Schlägl*, Salzburg 1994. – Michael Krapf (ed.), *Triumph der Phantasie. Barocke Modelle von Hildebrandt bis Mollinarolo*, Wien 1998. – Katarína Chmelinová, *Miesto zázrakov. Premeny barokového oltára*, Bratislava 2005.

² Matteo Burioni (ed.), *Giorgio Vasari – Einführung in die Künste der Architektur, Bildhauerei und Malerei. Die künstlerischen Techniken der Renaissance als Medien des disegno*, Berlin 2006, s. 10–12.

³ Rudolf Wittkower, *The Sculptor's Workshop. Tradition and Theory from Renaissance to the Present*, Glasgow 1974, s. 4. K obecnému fungování raně novověkých sochařských dílen v Itálii srov. Jennifer Montagu, *Roman Baroque Sculpture. The Industry of Art*, New Haven – London 1992.

⁴ Ibidem, s. 8.

⁵ Keller (pozn. 1), sl. 633–634, obr. 4. – Michael Baxandall, *The Limewood Sculptors of Renaissance Germany*, New Haven – London 2006, s. 274, obr. 48–49.

⁶ Manfred Koller, Johann Ignaz Bendl als Maler. Das „Wunder des hl. Franz von Paula“ in der Wiener Paulanerkerche, in: Martin Engel – Martin Pozsgai – Christiane Salge – Huberta Weigl (edd.), *Barock in Mitteleuropa. Werke – Phänomene – Analysen. Hellmut Lorenz zum 65. Geburtstag (Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte Band LV/LVI)*, Wien 2007, s. 237–245. Ze škály univerzálních umělců působících ve střední Evropě a zvládajících rozmanité spektrum úloh lze zmínit například Johanna Bernharda Fischera von Erlach, původně vyučeného sochaře, nebo Christopa Tausche, působícího převážně v církevních službách; srov. Ryszard Hołownia, Christophorus Tausch (1673–1731) – Universal-Künstler des Jesuitenordens und des Fürstbischof von Breslau, in: Friedrich Polleroß (ed.), *Reiselust & Kunstgenuss. Barockes Böhmen, Mähren und Österreich*, Petersberg 2004, s. 89–102.

⁷ Srov. též devoční grafiky die Güntherových předloh přeryté Franzem Xaverem Jungwierthem; Woeckel 1975 (pozn. 1), s. 424–425, č. kat. 71; 533–544, č. kat. 103–106.

⁸ Peter Volk, Ein architektonisches Stichwerk des römischen Verlags des Rossi von 1702 aus dem Besitz von Ignaz Günther, *Oberbayerisches Archiv CXXXI*, 2007, s. 71–72.

⁹ Ibidem, s. 72–73; srov. Woeckel 1975 (pozn. 1), s. 148–149, č. kat. 2.

¹⁰ Srov. Cecilie Hálová-Jahodová, Sochařská rodina Schweiglů v Brně, *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university F 12*, 1968, s. 75.

¹¹ Woeckel 1975 (pozn. 1), s. 25–26.

¹² Srov. Erica Tietze-Conrat, Johann Georg Dorffmeister. Ein Kapitel zur Geschichte der österreichischen Barockskulptur, in: Erica Tietze-Conrat, *Die Frau in der Kunstwissenschaft. Texte 1906–1958*, ed. Almut Krapf-Weiler, Wien 2007, s. 47.

¹³ K osobě Ondřeje Schweigla srov. Milena Horňanská, Moravský sochař Ondřej Schweigl (diplomová práce), Seminář dějin umění FF MU, Brno 1956. – Hálová-Jahodová (pozn. 11). – Eadem, Andreas Schweigl, Bildende Künste in Mähren, *Umění XX*, 1972, s. 168–187. – Miloš Stehlík, Sochař a „učení umělec“, in: Jiří Kroupa (ed.), *V zrcadle stínů. Morava v době baroka 1670–1790*, Brno 2003, s. 325–335. – Lubomír Slaviček, „Honestus et eruditus civis et artifex“. Umělecké a knižní sbírky vzdělaných měšťanských umělců 18. století (Brno, Moravská Třebová, Praha), in: Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek (edd.), *Město a intelektuálové od středověku do roku 1848. Sborník statí a rozšířených příspěvků z 25. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve spolupráci s Institutem mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze ve dnech 10. až 12. října 2006 v Clam-Gallasově paláci v Praze*, Praha 2008 (vyd. 2009), s. 875–914 (= Documenta Pragensia 27). – Pavel Suchánek, Učený umělec – Příklad Ondřeje Schweigla, in: Jiří Malíř – Lukáš Fasora – Bronislav Chocholáč – Tomáš Malý (edd.), *Člověk na Moravě ve druhé polovině 18. století*, Brno 2008, s. 136–146. – Idem, Ondřej Schweigl, „honestus et eruditus civis et sculptor“, in: Jana Svobodová (ed.), *Baroko. Příběhy barokního Brna*, Brno 2009, s. 180–187.

¹⁴ Srov. Tietze-Conrat (pozn. 12), s. 48.

¹⁵ Miloš Stehlík, Sochařské kresby Josefa Winterhaldera staršího a Ondřeje Schweigla, *Sborník prací filosofické fakulty brněnské university F 12*, 1968, s. 59–78. – Idem, Die Bildhauerzeichnungen Josef Winterhalder d. Ä. und Andreas Schweigls, in: Konstanty Kalinowski (ed.), *Studien zur Werkstattpraxis der Barockskulptur im 17. und 18. Jahrhundert*, Poznań 1992, s. 83–101 (přetištěno in: idem, *Barok v soše*, Brno 2006, s. 151–163).

¹⁶ Srov. Bohumír Indra, Schweiglův návrh hlavního oltáře farního kostela v Javorníku a jeho stavba v letech 1772–1773, *Časopis Slezského muzea B XXX*, 1981, s. 285–288.

¹⁷ Národní archiv Praha, fond Křižovníci s červenou hvězdou – generálát a konvent Praha, poř. č. 70, kart. 207, dopis Johanna Nepomuka Gronnera z 25. června 1766: „Statuarius trasmittit humillime formam Cathetrae, cujus laborem una cum arculario taxat p[er] 200 fl[ore]n]. pro parvis duobus altaribus ex parte Ecclesiae mittit quadruplicem formam. prima altaris delineatio Signata No 1. constat 200 fl[ore]nis id est: ambo altaria Sumendo. pro duobus altaribus formulae Signatae sub No 2 petit 250 fl[ore]n]. pro duobus altaribus formae Signatae sub No 3 et 4 petit aequaliter 300 fl[ore]nos. Ex his igitur quae cunq[ue] formae Ill[ustris]mae Amplitudini arriserit Gratosissimum mandatum expectamus.“

¹⁸ Nesignovaná, lavírovaná perokresba je uložena ve farním archivu v Bučovicích. Ondřej Schweigl využíval několik podobných variant návrhů tabernáklů s dvojicí adorantů po celou dobu fungování své dílny, srov. kresby uložené v Moravské galerii v Brně, inv. č. B 129, 138, nebo obměny inv. č. B 143, 145 (viz Chmelinová (pozn. 1), s. 94–95). Z přibližně stejného období jako v Bučovicích (1796) se dochoval jeho podobný návrh oltáře určený pro filiální kostel sv. Jiljí v Dolních Borech, kresba zasláná objednavateli, jímž byl lokálista Hermolaus Benda, byla následně přivážána do farní kroniky kostela sv. Martina v Horních Borech; srov. Jitka Sedlářová, Návrh Ondřeje Schweigla na oltář kostela v Dolních Borech, *Umění XV*, 1967, s. 215–216. K bučovickému farnímu kostelu Nanebevzetí P. Marie srov. Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 [A–J]*, Praha 1994, s. 298–299.

¹⁹ Srov. přípis na kresbě: „Gegenwärtige zeichnung für den neuen Marmorstei-

nernen tabernakul in die Butschowitz Kirche, wird von Seite des unterzeichnetens nach der am 16.ten Maj 1793 entworfenen einvernehmlichen nota gutbefunden, nur wäre das Postament worauf das Geheimniß Buch ruhet niedriger zu halten damit das Altarblatt weniger verdeckt werde, und die zwey Gürlanden neben denen Fußgestellern der Engels wegzulassen.“ Rudczinsky stvrdil své připomínky podpisem 22. května 1793 v Brně, odkud byla kresba následně doručena do Bučovic.

²⁰ Srov. Dewezův přípis na Schweiglově návrhu hlavního oltáře brněnských voršilek uloženém ve sbírkách Moravské galerie v Brně, inv. č. B 125.

²¹ Montagu (pozn. 3), s. 38.

²² Nákras svícnu je dochován v případě Schweiglovy zakázky na sochařskou výzdobu chrámu Navštívení P. Marie ve Frýdku; viz Státní okresní archiv Frýdek-Místek, fond Farní úřad Frýdek, inv. č. 184, fol. 6r. Srov. Eva Vojkovská, Nové poznatky k oltární architektuře barokního chrámu Navštívení Panny Marie ve Frýdku a nepublikované kresby oltářů Ondřeje Schweigla, *Práce a studie Muzea Beskyd – společenské vědy*, č. 22, 2010, s. 122–123 (návrh svícnu zde není publikován).

²³ K této problematice srov. Jaromír Olšovský, Sochařství v sakrálním prostoru. K problematice ochrany plastických artefaktů v sakrálních interiérech Českého Slezska 18.–19. století, *Časopis Slezského zemského muzea B LVII*, 2008, s. 114–119.

²⁴ Monika Dachs, Josef Winterhalter der Ältere und Paul Troger. Definitionsversuch eines Zeichenstils, *Kunstjahrbuch der Stadt Linz 1996/1997*, s. 124–144. – Eadem, Original und Kopie. Zeichnungen im Bannkreis von Paul Troger, *Pantheon LVIII*, 2000, s. 103–112. – Lubomír Slaviček, „Ein guter Maler muss bildhauerisch, und ein guter Bildhauer malerisch arbeiten trachten“. Zu einigen malerischen Zeichnungen des Bildhauers Johann Winterhalter d. Ä. in Brünn, in: Markus Petersberg – Elisabeth Oy-Marra (edd.), *Kunst – Politik – Religion. Studien zur Kunst in Süddeutschland, Österreich, Tschechien und der Slowakei. Festschrift für Franz Matsche zum 60. Geburtstag*, Petersberg 2000, s. 145–154.

²⁵ Moravská galerie v Brně, sign. B 1330.

²⁶ Obraz zmiňuje Petr Arijčuk, Josef Ignác Havelka v uměleckém prostředí Brna na sklonku baroka, *Bulletin Moravské galerie v Brně* 68, 2012, s. 130, pozn. 33.

²⁷ Moravská galerie v Brně, sign. B 128b. Viz Chmelinová (pozn. 1), s. 93–94; Miloš Stehlík, *Ondřej Schweigl, Návrh na interiér zámecké kaple ve Vizovicích*, in: Kroupa (pozn. 14), s. 332–333, č. kat. 156.

²⁸ Srov. Michal Konečný, „Vitruvius Moravicus“. *Palladiánské inspirace ve službách moravské světské aristokracie* (diplomová práce), Seminář dějin umění FF MU, Brno 2007, s. 56–62. – Suchánek 2009 (pozn. 13), s. 185, 187.

²⁹ To, že v případě dvou kreseb s námětem pomníku umístěného do niky může jít rovněž o návrh malované dekorace, podotkl také Jiří Kroupa, *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770–1810*, Brno 2006, s. 199 (popíska). Charakter kresby lze například porovnat s návrhem na pomník Josefa Mitrovského (1808); srov. Zdeněk Kudělka, *Návrh Ondřeje Schweigla na pomník Josefa Mitrovského, Umění III*, 1955, s. 175.

³⁰ Srov. L. R. [Luigi Ronzoni], in: Michael Krapf (ed.), *Georg Raphael Donner (1693–1741)*, Wien 1993, s. 600–601, č. kat. 181.

³¹ Stehlík 2006 (pozn. 15), s. 158.

³² Srov. Hans Tietze – Erica Tietze-Conrat – Otto Benesch – Karl Garzarolli-Thurnlackh, *Die Zeichnungen der deutschen Schulen bis zum Beginn des Klassizismus*, Wien 1933, s. 179, č. kat. 2217. Kresba pod inv. č. 25804, pocházející ze sbírky PhDr. Oswalda Kutschery-Woborského byla určena jako Franz Anton Maulbertsch-napodobitel a označena jako list z památníku.

³³ Srov. Regina Kaltenbrunner – Ulrich Nefzger, Zwei Frontispize von Georg Raphael Donner, Ingeborg Schemper-Sparholz (ed.), *Georg Raphael Donner. Einflüsse und Auswirkungen seiner Kunst (Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien XCII)*, 1996 (1998), s. 27–30. – Lubomír Slaviček, Dvě neznámé kresby Josefa Winterhaldera st. „trefflich ausgeführt wie Kupferstich“, in: Jiří Kroupa (ed.), *Ars naturam adiuvans. Sborník k poctě prof. PhDr. Miloše Stehlíka*, Brno 2003, s. 81–93.

³⁴ Srov. Jan Royt – Vít Vlnas, Barokní slezské nebe v Čechách a české nebe ve Slezsku, in: Mateusz Kapustka – Jan Klípa – Andrzej Kozieł – Piotr Oszczanowski – Vít Vlnas (edd.), *Slezsko – perla v české kultuře. Historie – Kultura – Umění*, Praha 2007, s. 326, obr. 14. – Kroupa (pozn. 29), s. 198.

³⁵ *Neuntätige Erwungen über das Leben des Wunderthätigen heiligen Josephs von Kupertin [...]*, Znaym 1769. Ke Korompayovi srov. Pavel Škranc, *Příspěvek k dějinám malířství na Moravě ve 2. polovině 18. století. Dílo F. V. Korompaye* (diplomová práce), Seminář dějin umění FF MU, Brno 1981.

³⁶ List zachycující polopostavu světce sazenou do rokokového rámu je označen: *Schweigl del.[ineavit] Brunae; Korompay pinx.[it]; Klauber sc.[ulpsit] A.[ugusta] V.[indelicorum]*.

³⁷ List, vyrytý nejspíše pražským Johannem Balzerem, má obdobný charakter jako v případě znázornění sv. Josefa Kopertinského, číslování v horní části naznačuje, že byl pravděpodobně součástí větší řady. Grafika je značena: *A.[ndreas] Schweigl inv.[enit] del.[ineavit]; Balzer sc.[ulpsit] Pragae*.

³⁸ Grafický list je například přivázan k tzv. *Atlasu Marianus*; viz Moravský zemský archiv Brno (dále jen MZA Brno), fond G 10 – Sběrka rukopisů, sign. 476, fol. 91. Je označen: *Sveigel delin.[eavit] Brunae; Klauber Cath.[olic] Sc.[ulpsit] Aug.[usta] Vind.[elicorum]*.

³⁹ Grafika je uložena jako volný list např. ve fondu Moravské zemské knihovny v Brně, sign. Skř. 2L-0091.231. Srov. *Der Bote aus Mähren, oder neuer mährisch-und schlesischer Stadt-und Landmannskalender auf das Jahr [...] 1797*, Brünn 1797. Je provedena tečkovací manýrou a značena: *Schweigl Sen[ior]; A.[nton] Be[rka?] sc.[ulpsit] Wien*. K Berkovi srov. Jan T. Štefan, Anton Berka – mědirytec a nakladatel, in: Rostislav Krušínský (ed.), *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Sborník z 20. odborné konference Olomouc, 20.–21. září 2011*, Olomouc 2012, s. 139–151.

⁴⁰ Jde především o kresbu s portrétním medailonem barona Schröfla na soklu, uloženou v Moravské galerii v Brně, inv. č. B 1325.

⁴¹ Srov. Kroupa (pozn. 29), s. 207–208. – Ingeborg Schemper-Sparholz, Die Ovidischen Statuen aus Klosterbruck und andere mögliche Arbeiten Lorenzo Mattiellis in Mähren, in: Kroupa (pozn. 33), s. 31–49.

⁴² K Beduzzimu srov. Wilhelm Georg Rizzi, Antonio Beduzzi und die bolognesische Dekorationskunst in der Wiener Architektur um 1700, in: Elisabeth Liskar (ed.), *Wien und der europäische Barock (Akten des XXV. Internationalen Kongress für Kunstgeschichte, Wien – 4.–10. September 1983)*, Wien 1986, s. 55–63, 171–174, obr. – Idem, Mattielli und Beduzzi, *Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege LIV*, 2000, s. 392–414.

⁴³ Srov. Peter Volk, Straub zeichnet für Fischer, in: Karl Möseneder – Andreas Prater (edd.), *Aufsätze zur Kunstgeschichte. Festschrift für Hermann Bauer zum 60. Geburtstag*, Hildesheim 1991, s. 224–230, s. 474–477, obr.

⁴⁴ Srov. Ivo Krsek – Zdeněk Kudělka – Miloš Stehlík – Josef Válka, *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1996, s. 319–323, č. kat. 85.

⁴⁵ Kroupa (pozn. 29), s. 197.

⁴⁶ „Už na tomto díle [Žďárná] z raného období Schweiglovy tvorby je zřejmý jeho smysl a cit pro architektonicko-sochařské ztvárnění sakrálních interiérů.“ Srov. Stehlík (pozn. 13), s. 330, č. kat. 153; s. 330–331, č. kat. 154.

⁴⁷ Srov. Petr Břečka, *Kostel sv. Andělů Strážných ve Veselí nad Moravou* (bakalářská práce) Ústav dějin křesťanského umění KTF UK, Praha 2008. – Martin Pavlíček, Sculptural Décor of the Lateran Canonry and the Church of the Annunciation of the Virgin Mary in Šternberk, in: Filip Hradil – Jiří Kroupa (edd.), *Šternberk. Monastery of the Lateran Canons Regular*, Šternberk 2009, s. 71–87. V případě Vranova u Brna se zmiňuje Ondřej Schweigl ve svém rukopise v poznámce na okraji: „Die Bildhauerarbeit und arhinetische Angebung ist meistens von And. Schweigl!“ – cit. dle Hálová-Jahodová (pozn. 13), s. 184.

⁴⁸ Schweigl k interiéru kostela v Zábřovicích poznamenává: „Alle Bildhauer und Stukadoarbeit dieser Kirche und ganze Angebung der arhinetischen Einrichtung ist von And. Schweigl!“ – cit. dle Hálová-Jahodová (pozn. 13), s. 183 (s chybami ve čtení). Nerealizovaný návrh oltáře pro kostel Nanebevzetí P. Marie v Zábřovicích, Moravská galerie v Brně, inv. č. B 148. Srov. dále Lubomír Slaviček, ...elegantiam in Arte, gratiam in pulchritudine... Altarbilder von Franz Anton Maulbertsch und aus seinem Umkreis in der Wallfahrtskirche von Dyje, in: Zora Wörgötter – Jiří Kroupa (edd.), *Die Kirche des Gegeißelten Heilands in Dyje*, Brünn 2005, s. 106–107, obr. – Tomáš Valeš, *Mezi Brnem a Vídní. Umění a umělci ve Znojmě a okolí 1715–1815* (disertační práce), Seminář dějin umění FF MU, Brno 2013, s. 144–145.

⁴⁹ Plány jsou uloženy v MZA Brno, fond B 18 – Provinční stavební ředitelství, kart. 2 (plány), fol. 3, 4. V obou případech jde o lavírované, částečně kolorované perokresby na papíře s vodoznakem (C & I Honig), 460 × 337 mm

(fol. 3) a 450 x 307 mm (fol. 4). Jako práce Karla Jacobiho je uvádí Samek – Samek (pozn. 18), s. 241–242.

⁵⁰ Ibidem, s. 242. – Dnes jsou v presbytáři sochy sv. Cyrila a Metoděje, pocházející snad od Tomáše Schweigla.

⁵¹ Jan Petr Cerroni, *Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren*, 1807, MZA Brno, fond G 12 – Cerroniho sbírka, sign. I–33, fol. 180v.

⁵² Ibidem, sign. I–32, fol. 241r.

⁵³ Ibidem, fol. 242r. Srov. též Samek (pozn. 18), s. 232.

⁵⁴ Cerroni (pozn. 51), sign. I–32, fol. 242r.

⁵⁵ Schweigl spolupracoval na interiéru s dominující rolí cetechovického mramoru s kamenickým mistrem Ležatkou, kterým byl snad ještě Jan Ležatka starší (†1779) a ne jeho syn Jan Felix Ležatka. Oltář v kapli však mohl vzniknout také později – 1772, což uvádí Samek (pozn. 18), s. 232.

⁵⁶ Cit. dle Hálová-Jahodová (pozn. 13), s. 184 (s chybami ve čtení).

⁵⁷ Srov. Jan Tenora, *Katedrální kostel sv. Petra a Pavla v Brně. Příspěvek k dějinám stavby a vnitřní úpravy*, Brno 1930, s. 62, 73 (Tenora zmiňuje Schweiglův dopis Schmidtovi do Kremže, v němž se sochař zmiňuje, že „oknem na kůře dopadne na obraz nejvíce světla“).

⁵⁸ Srov. Petr Fidler, Georg Raphael Donner – Baudirektor und Architekt?, in: Ingeborg Schemper-Sparholz (ed.), *Georg Raphael Donner. Einflüsse und Auswirkungen seiner Kunst (Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien XCII)*, 1996 (1998), s. 149–164.

⁵⁹ Kroupa (pozn. 29), s. 171. – Tomáš Jeřábek – Jiří Kroupa a kol., *Brněnské*

paláce. Stavby duchovní a světské aristokracie v raném novověku, Brno 2005, s. 184. – Suchánek 2009 (pozn. 13), s. 187.

⁶⁰ Srov. Zdeňka Skořepová, *O sochařském díle rodiny Platzerů. Příspěvek k dějinám středoevropského sochařství*, Praha 1957, s. 103, 164, obr. 113.

⁶¹ Schweiglův návrh vstupu do dómu sv. Petra a Pavla v Brně na Petrově; viz Moravská galerie v Brně, inv. č. B 124. Srov. Woeckel 1975 (pozn. 1), s. 446, č. kat. 75, obr. 369.

⁶² Jiří Kroupa, Der Architekt Franz Anton Grimm (1710–1784) – ein „Privat-akademiker“ zwischen Brünn, Wien und Rom, in: Friedrich Polleroß (ed.), *Reiselust Kunstgenuss. Barockes Böhmen, Mähren und Österreich*, Petersberg 2004, s. 168, obr. 10, 11. – Klaus Gütthlein, *Der österreichischer Barockbaumeister Franz Munggenast*, Heidelberg 1973, s. 192, č. kat. 10, obr. 45.

⁶³ Návrh kaskády se sochou Neptuna, lavírovaná perokresba na papíře s vodoznakem (C & I Honig), 609 x 360 mm; SH Pernštejn, inv. č. PE 2424. Srov. Lenka Šabatová – Lenka Kalábová – Katalin Szabó, *Zahrady a drobné zahradní architektury SH Pernštejn. Stavebněhistorický průzkum*, nepublikovaný rukopis, NPÚ ÚOP v Brně (archiv map a plánů), Brno 2003.

⁶⁴ Ve výsledné realizaci sochařské prvky provedl Henrikus Federl; viz MZA Brno, fond F 43 – Velkostatek Břeclav, kart. 136 (stavba kostela v Podivíně), fol. 130r–134r. Návrh (fol. 131) je proveden jako lavírovaná částečně kolorovaná perokresba na papíře s neúplným vodoznakem (C & I Honig), 232 x 197 mm.

⁶⁵ Cerroni (pozn. 51), sign. I–34, fol. 258v.

SUMMARY

“Zu allen diesen kirchen arbeiten hat er zugleich auch die Riße verfertigt...”

The Brno Sculptor Andreas Schweigl (1735–1812) as Graphic Artist, Decorator, and Architect

Tomáš Valeš

For the Brno architect Andreas Schweigl, drawing became a medium that was just as important as it was for his contemporaries from the circle of the Academy of Fine Arts in Vienna (Ignaz Günther, Johann Georg Dorffmeister, and others). On the basis of new findings, it is now possible to extend our knowledge of Schweigl's work as a graphic artist, both in terms of the number of his known works and also so far as identifying some of the sculptor's working methods is concerned. From the beginning, Schweigl preferred a decorative working method, which was subsequently reflected in the character of his drawings, presented as a kind of catalogue (of presentation designs) for potential clients. This form of communication is documented by the written sources relating to the furnishings of the

provost's church of St. Hippolytus at Hradiště near Znojmo, which includes drawings by Schweigl representing several alternative designs for altars at various prices. With some commissions (such as in Bučovice), the sculptor's designs, which had probably been made without sufficient knowledge of the site they were intended for, were later modified by the architect.

Schweigl's feel for the artistic character of the individual graphic works is documented not only by analogies with the style of Ignaz Günther, but also by the use of various graphic approaches, depending on the function of the design. Practically unknown until now was the role played by the sculptor in making designs for prints, embracing not only the sphere of devotional graphic work (St. Aloysius Gonzaga, St. Joseph of Cupertino, the Marian painting in the Carthusian church in Královo Pole), but also portraits (Alois Ugarte the Elder).

For some commissions (Zábrdovice, Petrov, Královo Pole, Veselí nad Moravou, Šternberk, Tuřany) Schweigl followed the universal architectural and decorative tradition in Central Europe embodied by the work of artists such as Antonio Beduzzi or Johann Bernhard Fischer von Erlach, and left a unique imprint on the interiors of the churches mentioned at the end of the Baroque period.

Figures: 1 – Andreas Schweigl, **Design for the tabernacle for the church of the Assumption of Our Lady in Bučovice**, pen and ink wash drawing on paper, 1793. Bučovice, parish archive; 2 – Andreas Schweigl, **Design for the altar in the chapel of the Most Holy Cross in the church of the Nativity of Our Lady in Vranov near Brno**, pen and ink wash drawing on paper, 1760s. Brno, Moravian Gallery; 3 – Josef Winterhalder the Younger, **St. Rosalia**, painting on the predella panel of the altar in the chapel of the Holy Cross, oil on canvas, 1760s. Vranov near Brno, church of the Nativity of Our Lady; 4 – Klauber engraving workshop, after a drawing by Andreas Schweigl, **Vera effigies of St. Joseph of Cupertino**, engraving, 1769. *Neuntätige Erwegungen über das Leben des Wunderthätigen heiligen Josephs von Kupertin [...]*, Znaym 1769; 5 – Johann (?) Balzer after a drawing by Andreas Schweigl, **St. Aloysius Gonzaga**, engraving, ca. 1770 (?). Private collection; 6 – Klauber engraving workshop, after a drawing by Andreas Schweigl, **Venerated painting of Our Lady in the so-called Swedish Chapel in the church of the Most Holy Trinity in Královo Pole**, engraving, ca. 1770 (?). Brno, Moravian Provincial Archives; 7 – Anton Berka after a drawing by Andreas Schweigl, **Allegorical portrait of Alois Ugarte the Elder**, stipple on paper, probably 1797. Brno, Moravian Library; 8 – Andreas Schweigl, **Design (eventually not used) for the high altar for the church of the Assumption of Our Lady in Zábrdovice**, pen and ink wash drawing on paper, ca. 1780. Brno, Moravian Gallery; 9 – Andreas Schweigl, **Alternative design for the high altar for the church of the Annunciation in Tuřany, Brno, I**, coloured pen and ink wash drawing on paper, ca. 1804. Brno, Moravian Provincial Archives; 10 – Andreas Schweigl, **Alternative design for the high altar for the church of the Annunciation in Tuřany, Brno, II**, coloured pen and ink wash drawing on paper, ca. 1804. Brno, Moravian Provincial Archives; 11 – **Interior of the so-called Swedish Chapel in the church of the Most Holy Trinity, Královo Pole**, former Carthusian monastery; 12 – Andreas Schweigl, **Design for the entrance to the cathedral of St. Peter and St. Paul in Brno**, pen and ink wash drawing on paper, 1777. Brno, Moravian Gallery; 13 – Andreas Schweigl, **Design for the waterfalls in the gardens below Pernštejn Castle**, pen and ink wash drawing on paper, ca. 1800. National Heritage Institute –Pernštejn state castle; 14 – Johann Herberger, **Design for the pulpit and the panel above the font for the church of Sts. Peter and Paul in Podivín**, coloured pen and ink wash drawing on paper, 1794. Brno, Moravian Provincial Archives